

Ewelina Świdrak

<https://doi.org/10.26881/pwe.2021.53.09>

ORCID: 0000-0002-6815-5370

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

eswidrak@kul.pl

Przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku w opinii rodziców i opiekunów w żłobkach

Summary

Preparation of toddlers for nursery stay by their parents according to parents and caregivers

Entrusting each child to the nursery is a difficult task for both the child, parents and the staff of the institution. The article presents the results of research aimed at distinguishing and assessing the effectiveness of activities aimed at preparing children under three years of age to stay in a nursery according to parents and nurses in nurseries. Among the activities preparing children to stay in a nursery, the following were distinguished: behaviors aimed at getting to know the nursery, behaviors combining the home and nursery environment, and behaviors creating a positive atmosphere around the institution, also behaviors that constitute closer and further preparation for a stay in a nursery. The research shows that parents who are preparing children to nursery stay mostly use behaviors aimed at getting to know the nursery, e.g. talking about the nursery, which are a part of closer preparation, but in the carers' opinion, it would be more effective to make the home rhythm similar to that in the nursery and to create a positive atmosphere around the institution.

Keywords: nursery, toddlers education and care, adaptation

Słowa kluczowe: żłobek, wychowanie małego dziecka i opieka nad małym dzieckiem, adaptacja

Wstęp

Adaptacja i przygotowanie dzieci poniżej trzeciego roku życia do pobytu w żłobku to zagadnienia, które nie są dostatecznie opisane we współczesnej literaturze pedagogicznej. W praktyce wiedza na ten temat jest przekazywana między opiekunami na forach internetowych, webinarach – bazują oni na własnych doświadczeniach zawodowych. Adaptacja i poprzedzający ją proces przygotowania małych dzieci do pobytu w żłobku jest ważnym i zarazem trudnym momentem w życiu zarówno dzieci, jak ich rodziców ze względu na niedawno powstałą więź łączącą pierwszych opiekunów z dzieckiem i możliwość jej zaburzenia. Sam proces adaptacji różnie przebiega u dzieci, niektóre łatwo się adaptują i nie okazują oznak smutku, inne zaś długo nie mogą się pogodzić z rozstaniem. Czynniki

mogące mieć wpływ na to, że początki pobytu w żłobku będą dla dziecka mniej bolesne, mogą zależeć od samego dziecka, jego rodziny oraz od środowiska żłobka (Świdrak 2020). Celem artykułu jest wyróżnienie i opisanie zachowań, które pomagają w przygotowaniu dzieci do pobytu w żłobku w opinii rodziców oraz opiekunów żłobków. Obecnie w czasie pandemii COVID-19, gdy rodzice mają utrudnione możliwości wejścia do placówki (MRiPS 2021), tym bardziej istotne wydaje się wcześniejsze przygotowanie dzieci przez rodziców do nowego środowiska.

Przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku w świetle literatury

W tej części artykułu wyjaśniono terminy „adaptacja” i „przygotowanie do żłobka”, wyróżniono kategorie zachowań stanowiących przygotowanie do pobytu w żłobku, ponadto przedstawiono dyskusję na temat niektórych zachowań rodziców obecną w praktyce pedagogicznej.

Przygotowanie i adaptacja dzieci do żłobków

Terminy przygotowanie oraz adaptacja wymagają rozróżnienia. Adaptacja najmłodszych dzieci do żłobków to proces, a także wynik tego procesu uwzględniający działania otoczenia (żłobka i rodziców) mające na celu pozytywne przejście dziecka ze środowiska rodzinnego do żłobkowego. Adaptacja obejmuje zachowania i emocje dzieci świadczące o ich udanym lub mniej udanym pobycie w żłobku przez pierwsze dni w placówce (Świdrak 2020). Według *Słownika języka polskiego* (2021) przygotowanie oznacza: „czynności, zabiegi, starania wykonywane z myślą o czymś, co ma nastąpić”. W pedagogice termin „przygotowanie” jest używany w kontekście pełnienia określonych funkcji np. przedszkolaka, ucznia, męża, żony czy rodzica. Wydaje się zatem, że każda zmiana w życiu wymaga wcześniejszych działań przygotowujących. Wobec tego odróżniając pojęcie adaptacji od przygotowania do pobytu w żłobku, można założyć, że pierwsza jest prowadzona w większości po przyjeździe dzieci do placówki, natomiast przygotowanie obejmuje wcześniejsze działania, mające na celu ułatwienie dzieciom adaptację.

W przypadku przygotowania dzieci do przedszkola czy szkoły formułuje się pewne kryteria dojrzałości przedszkolnej i szkolnej (Klim-Klimaszewska 2006; Kołodziejczyk 2011: 234), obejmujące optymalny poziom rozwoju w poszczególnych sferach, według których dzieci są oceniane. Jakkolwiek adaptacja dzieci do żłobków była opisywana w literaturze pedagogicznej (Kopaczyńska-Sikorska, Zdańska-Bricken 1985; Bielecka 1999; Dolto 2002; Świdrak 2020), przygotowanie do pobytu w żłobku nie było do tej pory przedmiotem badań. Trudno wymagać od dzieci w wieku poniemowlęcym dojrzałości czy samodzielności w poszczególnych sferach rozwoju. Tym samym ze względu na wiek wydaje się bezzasadne skupianie się w przygotowaniu na samym dziecku, a działania przygotowujące powinny bardziej dotyczyć placówki oraz rodziców dziecka.

Zachowania przygotowujące dzieci do żłobków w świetle teorii przywiązania i prawidłowości rozwoju dzieci w wieku poniemowlęcym

Aby wyróżnić rodzaje zachowań mogących przyczynić się do lepszej adaptacji dzieci do żłobków, należy się odnieść do funkcjonowania i prawidłowości rozwojowych dziecka w wieku poniemowlęcym. W sferze społecznej bardzo ważnym aspektem rozwoju dziecka poniżej trzeciego roku życia jest przywiązanie. Około siódmego miesiąca życia, w drugiej fazie kształtowania się przywiązania, dziecko zaczyna odróżniać osoby obce od domowników, pojawia się również lęk separacyjny. „Dziecku nie jest obojętne, na kogo skieruje uwagę – odrzuca obcych, ponieważ pozostaje zorientowane na matkę, nawet podczas jej nieobecności” (Schaffer 2014: 125). W trzeciej fazie, trwającej do około drugiego roku życia, przywiązanie do pierwszej figury jest już wyraźnie ukształtowane, natomiast w czwartej fazie – związku celowego zachowanie dziecka względem innych osób przyjmuje bardziej celowy charakter (Schaffer 2014: 126). Na przykład dzieci zaczynają się uczyć, że inne zachowania należy przejawiać wobec domowników, a inne wobec osób mniej znanych. Uczestnicząc w rozmowach z rodzicami małych dzieci, wielokrotnie słyszałam skargi rodziców, a zwłaszcza matek, o tym, że w ich obecności dziecko pokazuje wiele negatywnych emocji i nie chce współpracować w różnych czynnościach, np. ubieraniu czy jedzeniu, natomiast przebywając z babcią czy ciotką, jest zawsze gotowe do współpracy. W świetle teorii przywiązania może być to wynik bardziej swobodnego samopoczucia dziecka w środowisku domowym oraz rozumienia różnicy pomiędzy osobami pochodzącymi z różnych środowisk.

Wobec tego wydaje się, że ponad roczne dziecko jest w stanie zauważyć i zaakceptować odmienną dwóm środowisk (np. domowego i żłobkowego) lub właśnie się tego uczy. Ten wniosek można potraktować jako swoistego rodzaju „bazę rozwojową” otwierającą dziecku możliwość tworzenia innych, ale satysfakcjonujących relacji z osobami spoza środowiska domowego, tym bardziej że w świetle teorii przywiązania możliwe jest nawiązanie relacji i wytworzenie drugiej figury przywiązania (Dettlingi in. 2000; Kuszak 2016). Należy podkreślić, że każde dziecko rozwija się w innym tempie, a dopiero co wykształcona więź z rodzicami może zostać zaburzona pod wpływem różnych czynników, a samo pozostawienie dziecka z obcymi osobami jest jednym z najbardziej stresujących doświadczeń w życiu każdego dziecka w wieku poniemowlęcym (Ainsworth i in. 1978; Dettling i in. 2000).

Rozwój motoryczny i społeczny dziecka w wieku poniemowlęcym umożliwia nawiązanie kontaktu z innymi dziećmi. Dzieci mają zdolność naśladowania, dlatego dominuje zabawa równoległa (Białecka-Pikul 2014: 195). W ramach przygotowania do pobytu w żłobku zasadne wydaje się umożliwianie dziecku kontaktu z szerszym gronem rodzinnym i społecznym oraz rówieśnikami.

W sferze poznawczej warto zwrócić uwagę na rozwój pamięci u małych dzieci. W koncepcji Endela Tulvinga (Tulving, Schacter 1990) pierwszym z rodzajów pamięci, który wykształca się procesie rozwoju, jest pamięć proceduralna, czyli pamięć czynności

i nawyków. W wynikach badań dotyczących pamięci i amnezji dziecięcej wskazuje się, że drugi i trzeci rok życia to okres, w którym powstają pierwsze skrypty zdarzeń. Oznacza to, że dziecko porządkuje swoje doświadczenie w formie schematów sekwencji wydarzeń w danym kontekście, a zachowania dzieci w sytuacjach tzw. rutynowych dowodzą, że doskonale pamiętają kolejno po sobie występujące czynności i działania osób (Nelson 1997; Jagodzińska 2002, 2003). W odniesieniu do sytuacji pójścia do żłobka dzieci dysponują określonymi nawykami zasypiania czy spożywania posiłków wyniesionymi z domu. Może to być wykorzystane jako potencjał lub przeciwnie – być przeszkodą podczas adaptacji w żłobku, a przystosowanie się do rytmu dnia w placówce może stanowić wyzwanie dla rodziców.

Kolejną kwestią ważną dla przygotowania i adaptacji wydaje się rozwój mowy i percepcji dziecka. W zakresie rozwoju mowy u dzieci w drugim roku życia rozwija się symboliczna gestykulacja. Dzieci posługują się gestami jako ekwiwalentami komunikatów słownych. Ponadto dziecko w tym wieku buduje wypowiedzi jednowyrazowe (12.–16. miesiąc) i dwuwyrazowe (17.–27. miesiąc) (Białęcka-Pikul 2014: 192). Wobec tego wydaje się, że w zakresie przygotowania dziecka do żłobka komunikaty werbalne rodziców dotyczące przyszłego pobytu w żłobku powinny być uzupełnione dodatkową wizualizacją przy użyciu książeczek lub krótkich filmików. Najbardziej optymalną formą zapoznania dziecka ze żłobkiem może być wizyta lub seria wizyt w placówce, gdyż „w znanym otoczeniu tolerancja dziecka na nieobecność matki jest większa niż w obcym środowisku” (Schaffer 2014: 124). Obecnie ze względu na epidemię COVID-19 jest to utrudnione, jednak przed epidemią praktyki żłobków w tym zakresie były zróżnicowane. Organizowano np. tzw. dni otwarte dla nowo przybyłych dzieci, a także wspólną adaptację dzieci i rodziców w placówce np. przez tydzień.

Rodzaje zachowań przygotowujących dzieci do pobytu w żłobku

Trudno wymagać od dziecka w wieku poniemowlęcym samoświadomości zmian, które mają nastąpić w wyniku przyjscia do żłobka, wobec czego przygotowanie dziecka do pobytu w placówce należy powierzyć rodzicom i personelowi. Dla obu grup stanowi to duże wyzwanie, tym bardziej że współpraca i komunikacja między nimi jest ograniczona. W niniejszym artykule skupię się na zachowaniach prezentowanych przez rodziców, gdyż ze wstępnych rozmów z opiekunkami, przeprowadzonych jeszcze przed badaniami, wynikało, że ich oczekiwania względem przygotowania dzieci do pobytu w żłobku są inne niż faktyczne zachowania rodziców w tym zakresie.

Na podstawie literatury dotyczącej wieku poniemowlęcego, rozmów i spotkań z opiekunkami oraz rodzicami zaproponowałam dwa podziały czynności rodziców mających na celu przygotowanie ich dzieci do pobytu w żłobku. Pierwszy obejmuje zachowania mające na celu: poznanie środowiska żłobka, łagodne przejście między dwoma środowiskami: domowym i żłobkowym oraz ukazywanie pozytywnych odczuć w odniesieniu do placówki, zaś drugi, uwzględniający kryterium czasowe, obejmuje przygotowanie dalsze oraz bliższe.

W pierwszym podziale w przypadku pierwszej kategorii zachowań mających na celu poznanie żłobka można wyróżnić zachowania pośrednie (np. rozmowy na temat żłobka, wspólne zabawy w żłobek) i bezpośrednie (wizyty w żłobku lub w ogródku przylegającym do placówki, poznanie personelu, uczestnictwo w dniach otwartych). Wśród zachowań mających na celu łagodne przejście między środowiskiem domowym i żłobkowym można wskazać zachowania bezpośrednio przygotowujące do pobytu w żłobku, np. zakup przedmiotów niezbędnych i wymaganych przez placówkę dla każdego dziecka, zachowania mające na celu zmianę nawyków – nauka samodzielnego jedzenia lub zasypiania, upodobnienie rutyny rodzinnej do żłobkowej (podobne pory karmienia czy drzemek), wspólna adaptacja dzieci i rodziców w placówce oraz przynoszenie do placówki przedmiotów z domu. Trzecia kategoria zachowań – ukazywanie pozytywnych uczuć w odniesieniu do żłobka – obejmuje postawę, która powinna towarzyszyć wszystkim zachowaniom przygotowującym, np. rozmowom o żłobku, spacerom w okolicy żłobka, nauce nowych zachowań itd. Wiąże się ona ponadto z akceptacją przez rodziców pójścia dziecka do placówki lub ewentualnie kontrolowaniem swoich zachowań negatywnych, np. lęków w odniesieniu do placówki (Świdrak 2021).

Drugi podział zachowań rodziców może obejmować dalsze i bliższe przygotowanie do pobytu w żłobku, odbywające się w środowisku domowym. W pierwszym przypadku zachowania rodziców nie muszą być zawsze do końca uświadomione, jednak np. posiadanie dużej liczby rodzeństwa czy częste przebywanie w większym gronie rodzinnym, podobny rytm dnia w domu i w żłobku mogą stanowić „bazę” do lepszej adaptacji do placówki. Przygotowanie bliższe może być natomiast związane z celowym przygotowaniem się do pobytu w placówce, np. zmiana nawyków, a także z jej poznaniem (np. odwiedzanie żłobka) lub uczestnictwem w aktywnościach żłobka razem z dziećmi.

Kontrowersje wokół wybranych zachowań przygotowujących dzieci do pobytu w żłobku

Niektóre z zachowań zalecanych rodzicom przed pójściem dziecka do żłobka oraz w procesie adaptacji są w środowisku opiekunek i dyrektorów żłobków uznawane za kontrowersyjne. Zdania opiekunek i dyrektorów żłobków na temat pewnych procedur związanych z adaptacją i przygotowaniem do pobytu w żłobku są podzielone, dotyczy to głównie kilku kategorii zachowań.

Pierwszą kategorię mogą stanowić zachowania mające na celu łagodne przejście między środowiskiem domowym oraz środowiskiem żłobka. Część placówek podczas adaptacji lub przed faktycznym pójściem dziecka do żłobka praktykuje przebywanie w żłobku dzieci wraz z rodzicami, a po pewnym czasie stopniowe wycofywanie się rodziców z placówki. Okazuje się, że jest to negatywnie postrzegane przez część placówek, a personel deklaruje, że praktyka ta nie przynosi pożądanego efektu, wręcz przeciwnie. Dzieci przyzwyczajają się do obecności rodziców w placówce, a ich nagły brak jest w ocenie opiekunek przyczyną dużych trudności adaptacyjnych. Podobnie opiekunki deklarują,

że oglądanie fotografii mamy lub taty na ścianie żłobka pogarsza nastrój dziecka, utrudnia poznawanie nowego otoczenia i zniechęca dzieci do uczestnictwa w aktywnościach żłobka. Z kolei część placówek z powodzeniem stosuje tę praktykę. W przypadku braku możliwości przebywania w placówce razem z dziećmi oderwanie dziecka od środowiska rodzinnego jest rekompensowane ciekawymi zajęciami i nowymi bodźcami, np. zabawkami, które dzieci mogą eksplorować. Zakłada się, że nowo przybyłe dzieci pod wpływem atrakcyjnych bodźców niejako „zapomną” o domu rodzinnym i z czasem zaufają personelowi, który stanie się dla nich nową bezpieczną figurą przywiązania.

Dyskusyjną kwestią może być także zmiana niektórych nawyków domowych i dostosowanie ich do wymogów żłobka. Za kontrowersyjne można uznać zachowania polegające na wprowadzeniu „gwałtownych” zmian w życiu dzieci, w wyniku których może być osłabiana nowo powstała więź rodziców z dziećmi (Koźmińska 2017), np. odstawianie od piersi przed pójściem do żłobka, przeniesienie dziecka do własnego łóżeczka i nauka samodzielnego zasypiania na krótko przed pójściem do żłobka. Sprawa jest bardziej złożona, jednak generalnie w żłobkach promuje się naturalne karmienie dzieci i nie zaleca dokonywania zmian mogących wywołać dodatkowy stres u dziecka na krótko przed przyjściem do placówki.

Kontrowersyjne i zarazem nieetyczne wydaje się również kontrolowanie swoich negatywnych uczuć, w tym lęku związanego rozstaniem z dzieckiem na czas pobytu w placówce. Wiadomo, że dzieci w wieku niemowlęcym i poniemowlęcym mają zdolność do empatycznego współodczuwania (Rymarczyk 2017) i ukrywanie przed nimi negatywnych uczuć może się okazać nieskuteczne.

Wobec wyróżnionych zachowań i kontrowersji wokół niektórych z nich rodzą się pytania: Na ile małe dziecko jest w stanie zaakceptować i dostosować się do życia w dwóch odmiennych środowiskach? Czy możliwe i korzystne jest łagodne przejście dziecka z jednego do drugiego środowiska? Które z działań przygotowujących dzieci do żłobków są bardziej, a które mniej skuteczne w przedstawionych kontekstach?

Badania własne

Celem badań zaprojektowanych na potrzeby niniejszego artykułu jest wyróżnienie i ocena efektywności zachowań rodziców mających na celu przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku przez rodziców oraz opiekunki w żłobku. Problemy badań przedstawiają się następująco:

- P1: Jakie działania podejmują rodzice w celu przygotowania dziecka do pobytu w żłobku?
- P2: Jakie zachowania podejmowane przez rodziców w opinii opiekunów pomagają ich dzieciom w przygotowaniu do pobytu w żłobku?

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, przy użyciu ankiety (Pilch, Bauman 2001: 79–81). Narzędziami wykorzystanymi w badaniach były dwa kwestionariusze własnej konstrukcji, pierwszy był przeznaczony dla rodziców, drugi dla

opiekunek. Kwestionariusz dla rodziców miał charakter otwarty. Rodzice byli pytani, czy i w jaki sposób przygotowywali dzieci do pobytu w żłobku. Drugi z kwestionariuszy miał w większości charakter zamknięty i był przeznaczony dla opiekunek. Głównym rdzeniem kwestionariusza było ustosunkowanie się do pytania: „W jakim stopniu poszczególne działania rodziców mogą pomóc dzieciom w procesie adaptacji do środowiska żłobka”. Przyjęto 5-stopniową skalę odpowiedzi, w której 1 oznaczało, że dane zachowanie nie przyczyniło się do lepszej adaptacji dziecka do placówki; 2 – zachowanie w małym stopniu przyczyniło się do lepszej adaptacji dziecka do placówki; 3 – w średnim; 4 – w dużym; 5 – w bardzo dużym. Dodatkowo opiekunki poproszone zostały o wyróżnienie sposobów przygotowania dzieci do żłobków niewymienionych w kwestionariuszu. W ramach pracy nad narzędziem dokonano eksploracyjnej analizy czynnikowej w celu weryfikacji założeń teoretycznych wyróżnionych kategorii zachowań rodziców. Następnie w każdej kategorii obliczono wskaźniki rzetelności α Cronbacha (Krzyśko 2009). Początkowo wyróżniono sześć grup czynników (analizując wykres osypiska oraz na podstawie wartości własnej większej niż 1), jednak w celu uzyskania przejrzystości zredukowano liczbę czynników do trzech. Grupy czynników powstałe w wyniku analizy nazwano następująco: czynnik 1 – działania rodziców w środowisku domowym warunkujące dobrą adaptację dzieci do żłobków; czynnik 2 – działania rodziców podejmowane w budynku żłobka lub w jego okolicach; czynnik 3 – działania rodziców mające na celu wytworzenie pozytywnej atmosfery wokół żłobka i dostosowanie się do jego wymogów (tab. 1). Żaden z itemów nie został odrzucony.

Wszystkie wyróżnione grupy czynników wykazały zadowalające wskaźniki rzetelności, co oznacza, że wyróżnione w danej kategorii itemy są spójne.

Zaprojektowane badania były prowadzone dwuetapowo. W pierwszej części wzięło udział 113 rodziców (87 kobiet i 28 mężczyzn) dzieci uczęszczających do żłobków w powiecie lubelskim. Rodzice powierzający dzieci opiece żłobkowej mieli w większości wykształcenie wyższe ($N = 98$, 80,3%), pozostali – średnie ($N = 13$, 10,7%) lub podstawowe (2 osoby). W drugiej części badań uczestniczyło 146 opiekunek pracujących w żłobkach publicznych (110 osób) oraz niepublicznych (33 osoby) (3 odpowiedzi stanowią brak danych) z różnych miejscowości na terenie całej Polski (Warszawa, Kraków, Katowice, Lublin, Gdańsk).

W drugiej połowie 2019 r. zapytano rodziców w pierwszych dniach pobytu ich dzieci w żłobku, czy i w jaki sposób przygotowywali swoje dzieci do tej sytuacji. Po wstępnej analizie wyników badań odpowiedzi rodziców zostały przedstawione i skonfrontowane z opiniami opiekunek na ten temat. Okazało się, że oczekiwania opiekunek wobec rodziców są odmienne niż deklarowane zachowania rodziców. Było to inspiracją do głębszej analizy zagadnienia z perspektywy opiekunek. W wyniku rozmowy z opiekunkami pracującymi w Miejskim Zespole Żłobków w Lublinie oraz na podstawie badań rodziców, a także literatury skonstruowano kwestionariusz obejmujący zachowania, które w ocenie opiekunek mogą mieć znaczenie w przygotowaniu dzieci do pobytu w żłobku. W drugim etapie przeprowadzono badania wśród pracowników żłobków we wrześniu 2020 r.

Tabela 1. Itemy w kwestionariuszu dla opiekunek, wyróżnione ładunki czynnikowe oraz wskaźniki rzetelności poszczególnych czynników

W jakim stopniu poszczególne zachowania rodziców mogą pomóc dzieciom w adaptacji do żłobka	Czynnik*		
	F1 $\alpha = 0,77$	F2 $\alpha = 0,64$	F3 $\alpha = 0,73$
Skrupulatna higiena w domu, np. częste mycie rąk i przewijanie dziecka	0,76	–	–
Karmienie dziecka przez osobę inną niż mama	0,64	–	0,50
Częste przebywanie dziecka w grupie innych dzieci, np. na placu zabaw	0,64	–	–
Duża liczba zabawek w domu	0,63	–	–
Nauka wspólnego bawienia się na podłodze	0,61	–	0,43
Częste przebywanie w szerszym gronie rodzinnym niż tylko rodzice	0,54	–	–
Niezbyt częste noszenie dziecka przez rodzica	0,52	–0,43	0,30
Adaptacja dziecka z rodzicami w początkowych dniach pobytu w placówce	–	0,72	–
Przynoszenie do żłobka zabawek i innych przedmiotów z domu, np. przytulanki czy własnego kubka	–	0,59	–
Odwiedzanie żłobka podczas dni otwartych	–	0,58	0,44
Spacerowanie z dzieckiem w okolicach żłobka	0,41	0,55	0,50
Przekazywanie dziecku pozytywnych uczuć podczas rozmów o żłobku	–	–	0,78
Rozmowa z dzieckiem na temat żłobka	–	–	0,76
Pozostawianie dziecka pod opieką inną niż rodzic dziecka	0,47	–	0,55
Czytanie dziecku książeczek o pójściu do żłobka czy przedszkola	0,51	0,44	0,54
Pozytywne nastawienie rodziców do żłobka	–	–	0,54
Pory posiłków w domu podobne jak w żłobku	0,34	0,33	0,50
Odstawienie dziecka od piersi przed pójściem do żłobka	–	–0,38	0,46
Ukrywanie przed dzieckiem obaw dotyczących pierwszych tygodni pobytu w żłobku	–	–	0,36

* W celu wyeliminowania czynników, które nie tworzą struktury czynnikowej, małe wartości ładunków czynnikowych poniżej (0,30) zostały ukryte.

Źródło: badania własne.

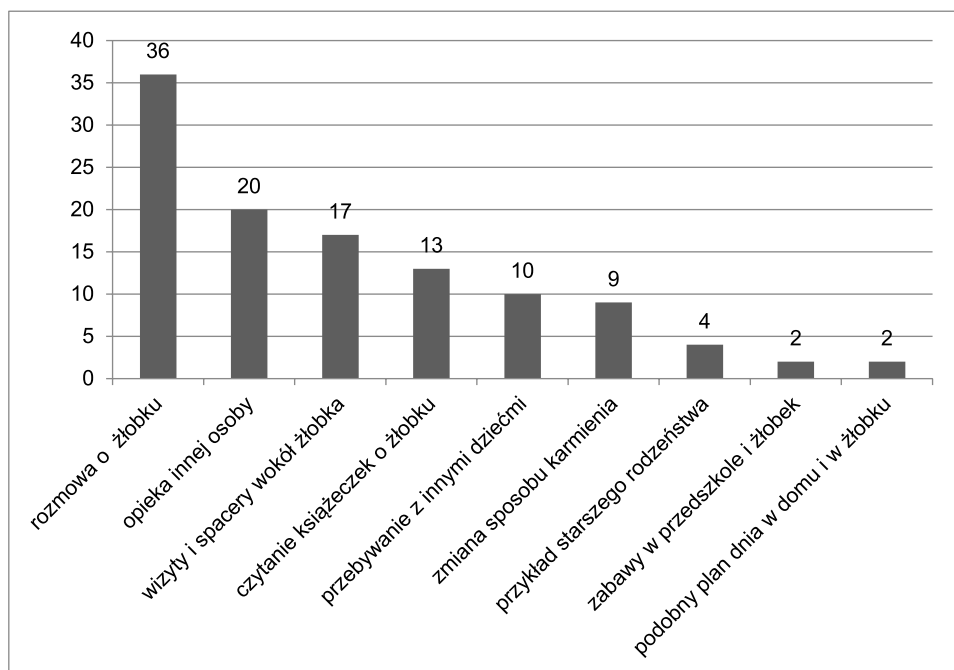
Ze względu na epidemię COVID-19 badania przeprowadzono przy użyciu formularza MsOffice Forms. Kwestionariusz został przesłany drogą mailową do żłobków w większych miastach w całej Polsce oraz umieszczony na forum Żłobkowe Cioce w medium społecznościowym Facebook. Żłobkowe Cioce jest grupą zamkniętą zraszającą

opiekunki pracujące w żłobkach na terenie całej Polski, jest ono prowadzone przez Stowarzyszenie Publicznych i Niepublicznych Żłobków „Żłobkowe Ciocie”.

Po zebraniu materiału badawczego dokonano opisu statystycznego za pomocą oprogramowania IBM – SPSS Statistics 27. Statystyki opisowe zostały ukazane przy użyciu średniej, mediany, skośności, wyniku minimalnego i maksymalnego. Itemy tworzące 5-stopniową skalę przygotowania dzieci do żłobków poddano analizie czynnikowej metodą głównych składowych i obliczono wskaźniki rzetelności α Cronbacha wyróżnionych czynników. Różnice między grupami czynników obliczono przy użyciu testu Wilcoxsona.

Przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku przez rodziców w ich opinii

W części badań przeznaczonych dla rodziców zapytano, czy przygotowywali swoje dzieci do zmiany otoczenia. Z ich wypowiedzi wynika, że ponad połowa ($N = 58$) w żaden sposób nie przygotowuje swoich dzieci do pobytu w żłobku. Pozostali ($N = 55$), którzy udzielili odpowiedzi twierdzącej, zostali poproszeni o wypowiedzenie się, w jaki sposób przygotowują dzieci do pobytu w żłobku. Odpowiedzi w pytaniu otwartym zostały skategoryzowane i przedstawione na rycinie 1.

Rycina 1. Sposoby przygotowania dzieci do pobytu w żłobku deklarowane przez rodziców

Źródło: badania własne.

Jak wynika z ryciny 1, większość rodziców, która przygotowywała swoje dzieci do pobytu w żłobku, robiła to poprzez rozmowę (N = 36). Rodzice w swoich wypowiedziach podkreślali, że tłumaczyli dziecku, czym jest żłobek, co będzie się tam działo. Opowiadali o zabawach, które są w żłobku, jednocześnie zaznaczali, że mama w tym czasie będzie w pracy. Część osób (N = 20) uznała opiekę osoby innej niż rodzic jako formę przygotowania do pobytu w żłobku. Osobami, którym najczęściej powierzano dzieci, byli dziadkowie, ciocie i opiekunki. Rodzice również starali się w fizyczny sposób zbliżyć do żłobka poprzez spacerunki wokół niego, zabawy w ogrodzie na jego terenie, uczestnictwo w dniach otwartych (N = 17). Dodatkowo niektórzy rodzice czytali dziecku książeczki o pójściu bohatera do żłobka czy przedszkola (N = 13) oraz starali się włączać dzieci do zabawy z innymi dziećmi np. na placu zabaw (N = 10). Niewielka liczba odpowiedzi dotyczyła: zmiany sposobu karmienia (przejsie z karmienia piersią na mleko modyfikowane, podawanie dziecku więcej posiłków łyżeczką lub zachęcanie dzieci do samodzielnego jedzenia), przykładu starszego rodzeństwa, które chodzi do przedszkola, wspólnych zabaw w żłobek czy przedszkole, a także dostosowania planu dnia dziecka, czyli np. pór karmienia czy drzemki, do tych, które obowiązują w żłobku.

Ujmując działania rodziców w kategorii wyróżnione w części teoretycznej, można powiedzieć, że wśród rodziców świadomie przygotowujących swoje dzieci do pobytu w żłobku dominowały zachowania mające na celu pośrednie lub bezpośrednie poznanie instytucji, tj. rozmowy na temat przyszłej sytuacji, czytanie książeczek, spacerunki do żłobka oraz udział w dniach otwartych. Rodzice wymienili zachowania będące w większości elementami przygotowania bliższego, nie docenili natomiast znaczenia zachowań, które prowadzą do upodobnienia rytmu dnia dziecka do tego, który obowiązuje w żłobku. W zachowaniach przygotowujących rodzice nie ujęli przygotowania dalszego, np. własnego przygotowania mentalnego do tej sytuacji, który owocowałby pozytywnym przekazem emocjonalnym dotyczącym żłobków. Nie wyklucza to jednak ich pozytywnego nastawienia do instytucji, oznacza jedynie, że rodzice nie rozpatrywali tego zachowania jako elementu przygotowania.

Zachowania mające na celu przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku przez ich rodziców w opinii opiekunek

W drugiej części badania opinię na temat wymienionych wcześniej zachowań rodziców przygotowujących dzieci do pobytu w żłobku wyraziło 146 opiekunek. Wyniki obrazujące opinie opiekunek przedstawiono przy uwzględnieniu podziału na trzy grupy zachowań rodziców wyróżnione na podstawie analizy czynnikowej (tab. 2).

Tabela 2. Statystyki opisowe ocen opiekunek w zakresie zachowań rodziców w środowisku domowym warunkujących optymalną adaptację dzieci do żłobków

W jakim stopniu poszczególne zachowania rodziców mogą pomóc dzieciom w adaptacji do żłobka	M	Me	SKE	Min.	Maks.
Skrupulatna higiena w domu, np. częste mycie rąk i przewijanie dziecka	3,70	4,00	-0,67	1,00	5
Karmienie dziecka przez osobę inną niż mama	4,14	4,00	-0,95	1,00	5
Częste przebywanie dziecka w grupie innych dzieci, np. na placu zabaw	4,50	5,00	-1,74	1,00	5
Duża liczba zabawek w domu	2,27	2,00	0,41	1,00	5
Nauka wspólnego bawienia się na podłodze	3,84	4,00	-0,70	1,00	5
Częste przebywanie w szerszym gronie rodzinnym niż tylko rodzice	4,37	5,00	-1,22	2,00	5
Niezbyt częste noszenie dziecka przez rodzica	4,04	4,00	-1,30	1,00	5
Ogółem	3,86	4,00	-1,08	1,14	5

Źródło: badania własne.

Jak wynika z tabeli 2, zachowania warunkujące dobre przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku opiekunki oceniły jako pomocne w przygotowaniu dzieci do pobytu w żłobku, może o tym świadczyć prawoskośność wykresów poszczególnych itemów (tab. 2). Wyjątek stanowi item „duża liczba zabawek w domu”, który dla większości opiekunek był oceniony jako mało pomocny w przygotowaniu dzieci do żłobków (SKE 0,41). Oznacza to, że opiekunki widzą pewien potencjał w środowisku domowym, dzięki któremu dzieci wychowywane w określony sposób mogą przejść proces adaptacji do żłobka pomyślniej niż inne dzieci.

Tabela 3. Statystyki opisowe ocen opiekunek w zakresie zachowań rodziców mających na celu przygotowanie dzieci do pobytu w żłobku, podejmowanych w budynku żłobka lub w jego okolicach

W jakim stopniu poszczególne zachowania rodziców mogą pomóc dzieciom w adaptacji do żłobka	M	Me	SKE	Min.	Maks.
Adaptacja dziecka z rodzicami w początkowych dniach pobytu w placówce	3,83	4,00	-0,87	1,00	5
Przynoszenie do żłobka zabawek i innych przedmiotów z domu, np. przytulanki czy własnego kubka	3,91	4,00	-0,91	1,00	5
Odwiedzanie żłobka podczas dni otwartych	4,20	4,00	-0,95	1,00	5
Spacery rodziców z dzieckiem w okolicach żłobka	3,66	4,00	-0,46	1,00	5
Ogółem	3,89	4,00	-0,56	1,75	5

Źródło: badania własne.

Zachowania rodziców podejmowane w budynku żłobka lub w jego okolicach można określić jako te, które łączą oba środowiska. Rodzice rozpoczynają je celowo, po wcześniejszych zaleceniach i konsultacjach z personelem żłobka. Jak wynika z tabeli 3, opiekunki wysoko oceniają wszystkie zachowania rodziców z tej kategorii, skośność ogółem wynosi $(-0,567)$, co oznacza, że większość opiekunek działania, takie jak: odwiedzanie żłobka, przynoszenie zabawek czy adaptacja z rodzicami, ocenia jako pomoce w procesie adaptacji.

Tabela 4. Statystyki opisowe ocen opiekunek dotyczące zachowań rodziców mających na celu wytworzenie pozytywnej atmosfery wokół żłobka i dostosowanie się do jego wymogów

W jakim stopniu poszczególne zachowania rodziców mogą pomóc dzieciom w adaptacji do żłobka	M	Me	SKE	Min.	Maks.
Przekazywanie dziecku pozytywnych uczuć podczas rozmów o żłobku	4,82	5,00	-3,09	2	5
Rozmowa z dzieckiem na temat żłobka	4,42	5,00	-1,17	2	5
Pozostawianie dziecka pod opieką inną niż rodzic dziecka	4,62	5,00	-2,45	1	5
Czytanie dziecku książeczek o pójściu do żłobka czy przedszkola	4,02	4,00	-0,81	1	5
Pozytywne nastawienie rodziców do żłobka	4,93	5,00	-3,39	4	5
Pory posiłków w domu podobne jak w żłobku	4,36	4,00	-1,21	1	5
Odstawienie dziecka od piersi przed pójściem do żłobka	4,03	4,00	-1,12	1	5
Ukrywanie przed dzieckiem obaw dotyczących pierwszych tygodni pobytu w żłobku	4,23	5,00	-1,56	1	5
Ogółem	4,41	4,50	-1,46	2	5

Źródło: badania własne.

Ostatnią wyróżnioną kategorię stanowią zachowania mające na celu wytworzenie pozytywnej atmosfery wokół żłobka i dostosowanie się do jego wymogów. Są to zachowania świadomie podejmowane przez rodziców przed wejściem w nowe środowisko i stanowią przygotowanie bliższe do pobytu w placówce. W przypadku tej kategorii opiekunki również oceniły zachowania rodziców jako pomocne w procesie adaptacji dzieci do żłobków ($SKE = -1,465$). Ponadto ta kategoria zachowań została oceniona wyżej niż inne. W teście Wilcoxona pomiędzy czynnikiem 1 i 3 wykazano różnice istotne statystycznie ($z = -8,64$; $p < 0,001$), różnice istotne statystycznie stwierdzono również między czynnikiem 2 i 3 ($z = -6,96$; $p < 0,001$). Oznacza to, że zachowania, dzięki którym wytworzona zostanie pozytywna atmosfera wokół placówki, oraz zachowania będące celowym działaniem rodziców są wyżej cenione przez opiekunki niż pozostałe kategorie zachowań. Na przykład przekazywanie dziecku pozytywnych uczuć podczas rozmów o żłobku ($M = 4,82$) oraz pozytywne nastawienie do żłobka ($M = 4,93$) uzyskały średnie zbliżone do maksymalnej

rangi (5), czyli odpowiedzi oznaczającej, że dane zachowanie jest w dużym stopniu pomocne w procesie adaptacji dziecka do żłobka.

Katalog pytań dotyczących zachowań rodziców przygotowujących dzieci do pobytu w żłobku nie był zamknięty. Badanym zadano dodatkowe pytanie otwarte, w którym poproszono o podanie innych niewymienionych wcześniej zachowań rodziców mogących mieć wpływ na lepszą adaptację do placówki. Najczęściej wyróżnianą kategorią zachowań było pozwalanie dziecku na samodzielność lub uczenie samodzielności w różnych zakresach, np. jedzenia, picia z kubka, czystości czy siedzenia przy stole (12 odpowiedzi). Ankietowane opiekunki zwracały również uwagę na dostosowanie rytmu dnia dziecka w domu do rytmu pracy placówki, szczególnie w zakresie drzemek (11 odpowiedzi). Ważną kategorią podkreślaną przez opiekunki było także obdarzenie zaufaniem opiekunki i placówkę przez rodziców (8 wypowiedzi). W wypowiedziach badanych „słuchanie cioc”, współpraca z nimi oraz wspólne zaufanie rodziców i opiekunek jawi się jako podstawa sukcesu adaptacji do placówki.

Badanym zadano również pytanie związane z aktualną sytuacją epidemiczną i jej wpływem na wymienione w ankiecie sposoby przygotowania dzieci do żłobków. Na pytanie „Które z wyżej wymienionych zachowań rodziców związanych z przygotowaniem dziecka do żłobka zostały wstrzymane ze względu na epidemię COVID-19” badane odpowiadały, że są to: przynoszenie przedmiotów i zabawek do żłobka (95 odpowiedzi), wspólne przebywanie dzieci i rodziców w żłobku podczas adaptacji (36) oraz organizowanie spotkań z pracownikami żłobków i dni otwartych (11).

Dyskusja

W zakresie pierwszego pytania badawczego dotyczącego działań podejmowanych przez rodziców w celu przygotowania dziecka do pobytu w żłobku można stwierdzić, że rodzice wybierają głównie aktywności, których efektem jest poznanie żłobka jeszcze przed pobytem ich dziecka w instytucji, np. przez przeprowadzanie rozmów z dzieckiem na ten temat. Rodzice starali się również dostosować do środowiska żłobka przez powierzenie dziecka innej osobie lub przebywanie w gronie dzieci. Wśród badanych rodziców połowa zadeklarowała, że nie przygotowywała wcześniej swojego dziecka lub dzieci do pobytu w żłobku. Przyczyny tego zachowania mogą być dwojakie. Po pierwsze prawdopodobnie badani rodzice uważali, że ze względu na wiek dziecka wszelkie próby przybliżania placówki są nieefektywne, wskazywali również, że niemożliwe jest wytłumaczenie tak małemu dziecku, co go czeka w najbliższej przyszłości. Po drugie być może rodzice nie dysponowali wystarczającą wiedzą na temat sposobów przygotowania dziecka do pobytu w żłobku. Rodzice, którzy zadeklarowali, że przygotowywali swoje dzieci do pobytu w żłobku, skupili się głównie na zachowaniach związanych z poznaniem żłobka, a pominęli zachowania mogące łączyć oba środowiska.

Mimo że wyniki ankiety skierowanej do rodziców i do opiekunek nie mogą być porównywane metodami wnioskowania statystycznego, nasuwają się pewne spostrzeżenia. W zakresie drugiego pytania badawczego dotyczącego opinii opiekunek na temat zachowań rodziców pomocnych w procesie adaptacji badane za najważniejszy aspekt przygotowania dzieci do żłobków uznały pozytywną postawę rodziców do instytucji i ich świadome zachowania mające na celu dostosowanie się do środowiska żłobka, w tym upodobnienie rutyny rytmu dnia dwóch środowisk. Ponadto opiekunki na etapie tworzenia ankiety oraz jej wypełniania wskazywały o wiele więcej zachowań pomocnych w przygotowaniu dzieci niż rodzice. Te rozbieżności mogą świadczyć o tym, że rodzice rzeczywiście mają niewielką wiedzę na temat możliwości przygotowania ich dzieci do pobytu w żłobku. Wynika to z pewnością z braku badań i literatury naukowej na ten temat. Na stronach internetowych żłobków są zamieszczane zalecenia i zadania dla rodziców przed pójściem ich dzieci do placówki, a podczas adaptacji rodzicom udziela się informacji zwrotnych na temat zachowań dziecka i możliwości reakcji rodziców na te zachowania, jednak te działania wydają się niewystarczające.

Adaptacja dzieci do żłobków zależy od wielu czynników, jednym z nich może być wcześniejsze przygotowanie. W moich badaniach (Świdrak 2021) wcześniejsze przygotowanie w ocenie rodziców nie miało znaczenia dla adaptacji, jednak jest prawdopodobne, że rodzice, przygotowując dzieci, używali nieskutecznych metod. Wyróżnienie skutecznych metod przygotowania dzieci do żłobków mogłoby być przedmiotem badań eksperymentalnych, niestety zastosowanie pewnych rozwiązań polegających na współpracy w postaci spotkań dzieci, rodziców i opiekunek jest obecnie niemożliwe ze względu na epidemię COVID-19. Jakie formy przygotowania sprzyjają lepszej adaptacji, a które nie mają na nią wpływu? Czy wcześniejsza edukacja rodziców w tym zakresie mogłaby się przyczynić do szybszej adaptacji dzieci do żłobka? Na te pytania można udzielić na razie tylko częściowej odpowiedzi. W obecnej sytuacji warto byłoby również poszerzyć badania o aspekt zmian w praktykach żłobków stosowanych w celu lepszej adaptacji dzieci do żłobków podczas epidemii COVID-19.

Literatura

- Ainsworth M. i in. (1978), *Patterns of Attachment*. Hillsdale, NJ, Erlbaum.
- Bialecka-Pikul M. (2014), *Wczesne dzieciństwo*. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Podręcznik akademicki*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bielecka M. (1999), *Adaptacja dziecka w żłobku*. „Problemy Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego”, 11(2).
- Dettling A.C. i in. (2000), *Quality of Care and Temperament and Temperament Determine Changes in Cortisol Concentrations Over the Day for Young Children in Childcare*. „Psychoneuroendocrinology”, 25(8).
- Dolto F. (2002), *Zrozumieć dziecko*. Warszawa, Jacek Santorski.

- Jagodzińska M. (2002), *Amnezja dziecięca a zapominanie zdarzeń z pierwszych lat życia*. „Przegląd Psychologiczny”, 45(1).
- Jagodzińska M. (2003), *Rozwój pamięci w dzieciństwie*. Gdańsk, GWP.
- Klim-Klimaszewska A. (2006), *Adaptacja dziecka do środowiska przedszkolnego*. Siedlce, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Kołodziejczyk A. (2011), *Późne dzieciństwo – młodszy wiek szkolny*. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kopaczyńska-Sikorska J., Zdańska-Bricken M. (1985), *Adaptacja dziecka do środowiska żłobkowego*. „Wychowanie w Przedszkolu”, 7/8.
- Koźmińska I. (2017), *Więź kontra żłobki*. <http://www.iumw.pl/wiez-kontra-zlobki.html>, 31.01.2020.
- Krzyżko M. (2009), *Podstawy wielowymiarowego wnioskowania statystycznego*. Poznań Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Kuszak K. (2016), *Małe dziecko w środowisku dorosłych. O budowaniu pozytywnej więzi z opiekunem*. W: H. Krauze-Sikorska, K. Kuszak, G. Rura, K. Sadowska (red.), *Dziecko do lat trzech w systemie opieki i edukacji. Źródła wsparcia i zagrożeń*. Poznań, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- MRiPS (2021), *Żłobki, kluby dziecięce i dzienni opiekunowie podczas epidemii koronawirusa*. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej. <https://www.gov.pl/web/rodzina/zlobki-kluby-dzieciece-i-dzienni-opiekunowie-w-czasie-epidemii-koronawirusa>, 2.11.2021.
- Nelson C.A. (1997), *The neurobiological basis of early memory development*. W: N. Cowan (ed.), *The development of memory in childhood*. Hove East, Sussex, Psychology Press.
- Pilch T., Bauman T. (2001), *Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa, Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Rymarczyk K. (2017), *Skąd się bierze złe zachowanie? Neurobiologia empatii i agresji*. W: R. Piotrowicz (red.), *Małe dziecko. Troska, akceptacja, bezpieczeństwo, uczenie*. Warszawa, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Schaffer H.R. (2014), *Psychologia dziecka*. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Słownik języka polskiego* (2021), *Przygotowanie*. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/przygotowywanie.html>, 2.11.2021.
- Świdrak E. (2020), *Adaptacja dzieci do lat trzech do instytucjonalnych form opieki na przykładzie żłobków lubelskich*. „Roczniki Pedagogiczne”, 12(48).
- Świdrak E. (2021), *The determining factors for the adaptation of toddlers to nurseries*, (w druku).
- Tulving E., Schacter D.L. (1990), *Priming and human memory systems*. „Science”, 247.